

ROSTUL ACTUAL AL SOCIOLOGIEI*

Extras din Anton Golopenția, *Opere complete, vol. I. Sociologie.*

București: Editura Enciclopedică, 2002

Vezi, la sfârșitul documentului, adnotarea din același volum, semnată de Sanda Golopenția.

Situația sociologiei a devenit foarte problematică, datorită împrejurării că, în deceniile din urmă, conformația vieții publice s-a schimbat considerabil. Rânduiala liberală a acestei vieți, introdusă mai pretutindeni în Europa în decursul veacului al XIX-lea a ajuns să fie părăsită sau măcar considerabil modificată. Viața publică ia o înfățișare care aduce în multe privințe cu etatismul preliberal al monarhilor absolutiști. Viața economică și politica internă și externă a statelor a ajuns să nu mai semene decât prea puțin cu aspectul, pe care-l avea în cadrul rânduiei libérale. Activități teoretice noi, consacrate vieții de stat au apărut, cerute de această structură, între altele studiul conjuncturilor economice, tehnica oficiilor de studii și de documentare ale administrațiilor și marilor întreprinderi etc. De pe catedre însă, științele despre viața publică sunt predate de cele mai multe ori încă în înfățișări conforme întru totul structurii libérale a vieții de stat. (În Sociologie, această întârziere la concepții întrecute de împrejurări e mult mai pronunțată decât în economia politică și în demografie.)

Datoria ce i se impune azi celui ce s-a consacrat Sociologiei e să nu persevereze inert în făgașele tăiate. Trebuie să nu pregete să-și răs-gândească știința, ca să fie utilă în împrejurările actuale.

În articolul de față sunt consemnate câteva frânturi ale unei atari reflecții asupra rostului Sociologiei în vremurile pe care le-am ajuns. [Ea î]ncepe printr-o confruntare sumară a rânduiei libérale a vieții de stat și a celei în curs de formație. Continuă cu o încercare de explicare a conformației Sociologiei de până acum;

* Când i s-a cerut autorului să contribuie la omagiul ce se pregătea pentru sărbătorirea profesorului său, dl. Gusti, îndatoriri de studii nu i-au îngăduit să redacteze reflecțiile despre rostul Sociologiei, pe care ar fi vrut să le ofere atunci. Să-i fie îngăduit să socotească schița aceasta, preocupată de aceeași temă, drept darul său întârziat.

riscă apoi o conturare a conformației noi, pe care i-o impune Sociologiei actuala viață publică. În încheiere, ar fi de arătat cât a fost realizat până acum din științele românești despre viața publică adecvate împrejurărilor actuale în cercetările inițiate de profesorul Gusti, ce urmăresc realizarea „științei națiunii românești“.

Veacul al XIX-lea a fost veacul păcii britanice, al individualismului liberal și al recrutării parlamentare a conducerii de stat. Avansul britanic față de celelalte neamuri era așa de covârșitor încât războaiele puteau să pară înlăturate. Numai câtorva neamuri mai mari, care năzuiau să-și rectifice locul în ierarhia puterilor, aparatul de stat le mai apărea ca mijloc ofensiv și defensiv. Celelalte neamuri l-au redus la rangul de simplă conducere a administrației. Accentul nu zăcea pe acțiunile de stat, ci pe acțiunile individuale ale oamenilor de afaceri. Recrutarea parlamentară a conducerii de stat prevenea o creștere a autorității conducerii de stat, care să primejduiască „libertățile“ individului. Rânduiala aceasta a vieții de stat e numită azi „liberalistă“.

Cu totul a[lt]minteri se prezintă situația în vremea noastră. Germania, care pusese în discuție hegemonia britanică, a fost învinsă în războiul din urmă. Dar situația de acum nu mai e aceea a unei lumi pacificate de o mare putere necontestată. Autoritatea Marii Britanii a fost relativ[iz]ată de un rând de puteri, care nu numai că n-o mai recunosc fără rezerve, ci sunt gata chiar să se scoale împotriva ei. Nu numai aceste puteri au ajuns să trăiască într-o continuă stare de mobilizare, ci și toate neamurile celelalte au ajuns primejduite întruna să devină prada uneia dintre puterile mari. În această stare a primejduirii fiecărui neam prin oricare altul, rânduiala liberală a vieții de stat a fost părăsită ca primejdioasă. Libertățile lăsate inșilor au scăzut proporțional cu creșterea primejdiilor externe. Recrutarea conducerii de stat, „politica“ în accepțiunea veacului al XIX-lea, a ajuns să fie simplificată în cele mai multe state, prin părăsirea tot mai generală a parlamentarismului. Administrația de stat își lărgeste pretutindeni și fără încetare raza de acțiune și a redevenit de mult conducere de stat. Inșii produc și desfac în sensul planului economic al conducerii politice a neamului lor; relațiile economice dintre state sunt dirijate de chiar aceste conducere de stat și sprijinite de toată greutatea politică a statului respectiv. Înainte de câteva decenii „circulau“ încă mărfurile; acum se vorbește de acțiunea economică a conducătorilor fiecărui stat. O nouă rânduială a vieții de stat e în devenire, pentru care ne lipsește încă un nume, pe care-l vizează mulțimea termenilor provizorii de felul acestora: „regim autoritar“, „economie dirijată“ etc.

În științele ce se consacără vieții naționale, în științele sociale, economice etc., consecințele acestor prefaceri ale conformației actuale a vieții publice n-au fost trase încă. Sociologia, așa cum e concepută încă de cele mai multe ori, nu e

potrivită împrejurărilor și cerințelor de azi și deci nici utilă. În universități îndeosebi se predau încă, mai pretutindeni, științele sociale, politice, economice, în conformația corespunzătoare orânduiei liberale. Inovațiile adecvate cerințelor vieții de stat mobilizate de azi, așa cum se conturează în câte o școală nouă sau diferite oficii de studii, birouri statistice și aparate de informație ale guvernelor și ale întreprinderilor mari, sunt trecute încă cu vederea de majoritatea reprezentanților de la catedră ai științelor despre viața publică.

Să trecem în revistă aspectul de până acum al sociologiei. Raportul dintre preocupările și realizările sociologilor cu preocupările și realizările cercetătorilor preocupați de aspecte ale aceleiași vieți de stat, ale economiștilor, ale juriștilor, ale istoricilor, ale statisticienilor, este complet nelămurit. Ignorarea reciprocă e soluția de mult încetățenită a acestei întrebări deschise. Există felurite discipline, care reclamă unele împotriva altora rangul de științe decisive ale vieții de stat, trecând cu vederea chiar și existența evidentă a problemei urmărite de celelalte; dar nu există știința integrală a vieții de stat în cadrul căreia să poată fi definit rolul fiecărei științe în parte. În cadrul sociologiei înseși, trăsătura dominantă e acceptarea unui pluralism de sociologii naționale. Există sociologii, dar nu există sociologia. Reducând sociologiile europene la cuprinsul lor efectiv, ele se arată a fi de două tipuri. Unele recoltează fapte, în concurență cu etnografia, cu folclorul, cu statistica. Ca principiu justificativ invocă principiul formulat de școala istorică germană de la începutul veacului trecut al individualității în timp și spațiu a faptelor vieții obștiilor omenești. Își găsesc satisfacția în a-l verifica fără încetare, surprinzând și înfățișând fapte și aspecte deosebite de cele cunoscute până la momentul respectiv. Altele distilează din acest material etnografic, folcloric, statistic, mai mult sau mai puțin sistematic, definiția unor fenomene și instituții ale vieții obștești: a credinței, a familiei, a breslei, a clasei sociale etc. Dintre numele felurite pe care le poartă, cel de sociologie generală, formală, e cel mai cunoscut. Sociologie formală fac și unele școli, cum ar fi cea durkheimiană, care e caracterizată de obicei în funcțiune de materialul etnografic de la care pleacă. Principiul lor justificativ îl furnizează o metafizică platonice. Își văd rostul într-o călăuzire a celui ce le citește sau ascultă la tiparul tănuit al realității. Și își socotesc misiunea împlinită odată ce au furnizat această explicare. Câteodată, aceste două atitudini și operații sunt îmbinate, așa că sociologia formală se aprovizionează chiar ea cu material. Privind bine se vede că în sociologie ar fi putut izbucni demult o ceartă între apărătorii teoriei pure și apărătorii inventarierii pure, cum a fost aceea între Menger și Schmoller acum 50 de ani. Dar [taberele] stau față în față, fără să încerce lichidarea problematicii.

Explicația ultimă a acestei îndrumări a Sociologiei se găsește în orânduiala liberală a vieții de stat. *În veacul al XIX-lea burghezia, a înlăturat o dată cu*

monarhia absolută și concepția științei despre viața de stat pusă în slujba conducerii de stat. Am fost obișnuiți de istoricii sociologiei, ai economiei politice, ai statisticii și ai celorlalte științe despre viața de stat să socotim că aceste științe au apărut de abia în preajma revoluției franceze. De fapt, atunci au apărut numai științele sociale exclusiv teoretice, adică științele sociale concepute potrivit situației create prin răsturnarea revoluționară sau pe cale de reforme a monarhiei absolute „intervenționiste“ în statele Europei. Științe și chiar un sistem al științelor despre viața de stat au existat și înainte de 1789. [Î] compuneau *statistica descriptivă* și o știință generală a conducerii de stat, numită de francezi „Police“ („Polizeiwissenschaft“ a germanilor), din care făceau parte practicile mercantiliste și populaționiste. Toate aveau un rost precis în economia conducerii de stat absolutiste. Ele îi puneau la îndemână monarhului absolutist informația asupra stărilor din statul său și din statele cu care avea de a face și cunoștința tehnicilor cu ajutorul cărora putea ajunge țelurile pe care și le propunea. Burghezia, care-și voise eliberată activitatea comercială și industrială de tutela și de intervenția suveranului absolut, n-avea nevoie nici de științele cu ajutorul cărora își exercitase acesta tutela. Delegații Comerțului îi spusese încă lui Colbert „Laissez-nous faire“. N-aveau nevoie de științe ale vieții de stat, care să fie în contact cu acțiunea de conducere a acestei vieți, cum n-aveau nevoie nici de o conducere tutelatoare.

Burghezia își justificase revendicarea ei prin recursul la ideea rânduiei firești a vieții economice pe care o găsisese la fiziocrați și smithieni. Cerea înlăturarea rânduiei arbitrare protecționiste patronate de suveranul absolut și înlocuirea ei prin rânduiala firească a lăsării vieții economice la voia liberei inițiative, a liberei concurențe, a liberului schimb. Detalierea și reproducerea acestui tablou abstract al rânduiei firești a vieții economice a ajuns știința clasică despre viața în stat a burgheziei. Fixarea asupra unor activități care să nu stânjenească întru nimic libertatea odată câștigată, a devenit atitudinea tipică pentru toate științele despre viața de stat promovate de burghezia victorioasă a veacului al XIX-lea. Până la urmă și științele promovate de adversarii de la începutul veacului al XIX-lea ai burgheziei, de aristocrația conservatoare și de intelectualii socializanți, istoria respectiv sociologia, au ajuns să servească la mascarea rânduiei de stat liberale. Sociologia generală, care a apărut de pe la sfârșitul veacului trecut în Franța și apoi ca sociologie formală în Germania, este echivalentul economiei politice clasice în sociologia care la începuturile ei a fost un program de reformă socială. Face uitate tot atât de mult problemele sociale, a căror soluționare o căutase, pe cât făcuse uitată economia politică clasică funcțiunea economiei în viața națiunii. Interesul pentru trecut, cu ajutorul căruia conservatorii englezi și germani căutaseră să îndepărteze lumea de la preocuparea de prezentul și viitorul statului propriu a fost reactualizat de noua școală istorică a economiștilor germani, prin invocarea empirismului. În numele unei minuțiozități pe care o socoteau științifică, ei au

cantonat o bună parte din activitatea teoretică, consacrată cercetării vieții în stat, în cercetări de detaliu. Mișcarea germană a așa ziselor „Geisteswissenschaften“ a contribuit la difuzarea acestei pozițiuni.

Lipsa lor de raport cu conducerea de stat este caracteristică pentru situația științelor orânduiei liberale. Până la îndeplinirea dorințelor burgheziei, știința liberală despre realitatea politică, economia manchesteriană adică, avusese rostul de justificare teoretică; de pe la 1840, ea n-a mai avut nici un rol. Sau mai bine pe cel de a face uitat gândul că științele despre viața de stat ar putea avea rostul de a servi conducerea de stat. Criptoplatonismul și afirmația că a cunoaște cât mai multe fapte în particularitatea lor este de vreo însemnătate deosebită justificau întreprinderea aceasta.

Această lipsă de rost efectiv a științelor liberale despre viața de stat este pricina și a faptului că în sânul lor concurența dintre sisteme și școli nu se vedează prin judecăți, care să dea dreptate uneia, ci prin juxtapuneri echivoce. Neavând nici o legătură cu mânăuirea activă a realității pe care o studiau, lipsește criteriul peremptoriu al eficacității. Aceeași lipsă de rost e vina și a nelămuririi totale, ce domnește în privința raporturilor dintre sociologie, economie politică, statistică, folclor etc. Nefiind precizat rostul nici uneia din ele, fiecare parte reclamă tot[ul] fără a face cu adevărat nimic.

Împrejurarea decisivă pentru apariția rânduiei care se formează acum e, cum am spus, primejduirea statului fiecărui neam de aproape fiecare din celelalte state. Odată cu scăpătarea relativă a Angliei, care putea ține în frâu celelalte puteri, a pierit și atmosfera potrivită schimbului liber. Și a apărut necesitatea unei întăriri cât se poate de eficace a statului propriu, pentru a folosi prilejul de a-i cuceri o situație politică mai bună sau pentru a-i apăra existența. Modul parlamentar și constituțional de a recruta guvernanții, cu libera lui concurență între partide, e atenuat pretutindeni și înlăturat destul de frecvent. E nevoie de conduceri cu autoritate, care să știe da coerență maximă neamului spre a-i apăra existența politică.

În acest scop se petrec în toate statele moderne, mai vădit într-unele, mai puțin vădit într-altele, două procese. *O simplificare a modului de recrutare a conducerii de stat, o lărgire a atribuțiilor și a autorității ei,* [pe] de o parte. Când se vorbește de sporirea autorității și de tendința generală spre dictatură, se vizează acest proces. *O sporire continuă a circumspecției conducerii de stat prin urmărirea neîntreruptă și ageră a prefacerilor de fiecare zi și de fiecare clipă de pe întinsul statului propriu și din statele cu care e în legătură,* vrerea de a ieși în întâmpinarea întâmplărilor, de a prevedea și de a coordona, pe de alta. Sporirea aceasta a circumspecției e mai vădită pe tărâmul economiei (studiul conjuncturilor e înfățișarea cea mai impunătoare a acestei îndrumări), dar nu lipsește pe nici unul

din tărâmurile vieții de stat. Nu trăim numai într-o vreme a economiei dirijate, ci și într-una în care se tentează „dirijarea“ vieții întregi a fiecărui neam.

Renunțarea la concurența dintre partide și sporirea atribuțiilor guvernului măresc greutatea politică a neamului care ia această măsură, reducându-i cu mult cheltuielile de energie, făcute până acum cu „politica internă“. Sporirea circumspecției conducerii de stat mărește greutatea politică a neamului, îngăduindu-i conducerii lui să folosească mai bine prilejurile favorabile și să știe evita mai deseori primejdiile.

Amândouă aceste procese sunt aspectele raționalizării treptate a acțiunii de guvernare a neamurilor. Lucrul se vede bine în cazul fenomenului pe care l-am numit aci sporirea circumspecției conducerii de stat. Atribuția de informare a conducătorilor statului, pe care aparatul administrativ o îndeplinea în afara funcției lui executive, trece tot mai mult în seama unor organe și instituții speciale de informație. Consacrate exclusiv informării conducerii de stat, aceste organizații și instituții pot îndeplini funcțiunea aceasta cu o eficacitate mult mai mare. Chemarea lor e să prezinte conducătorilor statului deznodămintele posibile ale unei situații actuale sau viitoare, pentru ca aceștia să se poată hotărî din vreme pentru cea pe care o socotesc mai cu certitudine realizabilă și mai utilă.

Procesul acesta de sporire a perspicacității în conducerea statului ne arată cerințele pe care le pune rânduiala actuală a vieții de stat științelor despre viața de stat. Pentru a conduce rațional viața unui neam, conducătorii lui au nevoie de o informare cât se poate de precisă și de rapidă asupra situației de fiecare moment a acelu neam între statele celorlalte neamuri, de previziunea urmărilor posibile ale fiecărei situații.

E ușor de văzut că informația de care are nevoie conducerea unui neam e totală, privitoare la toate aspectele vieții neamului respectiv. Interesează nu numai faptele și întâmplările ce se petrec între hotarele statului propriu, ci și multe fapte și întâmplări din statele neamurilor prietene sau dușmane direct și indirect. Chiar și lărgimea și complicația vieții unei națiuni impune o multiplă diviziune a muncii statului major informativ. Nu numai după aspectele de căpetenie: mișcarea populației, viața economică, procesele sociale, starea spirituală, ci și după zeci și sute de fragmente ale fiecăruia din aceste aspecte. Totuși, informația cu privire la un fragment nu poate fi folosită cu adevărat de conducătorii supremi ai neamului respectiv decât raportată la totalitatea proceselor în curs și a împrejurărilor de oarecare însemnătate în viața neamului propriu și a tuturor neamurilor care au vreun rol în existența lui. Operațiile de informație întreprinse pentru conducerea unui stat trebuie să fie compuse, deci, dintr-o plasă cât se poate de deasă de cercetări fragmentare care, interpretate unele prin celelalte, să dea orientarea cea mai ageră cu putință cu privire la situația statului respectiv. Pe lângă divizarea după manifestările deosebite ale vieții neamului propriu și a celorlalte neamuri: demografice,

economice, sociale, spirituale și subdivizarea acestora, sunt necesare *cercetări în perspectiva anumitor unități*, a satului, a orașului, și *în perspectiva anumitor procese*: de industrializare, de orășenizare, de apropiere de un stat, de îndepărtare de un altul etc. Idealul în materie de informație a conducerii de stat ar fi ca această diviziune a muncii să nu fie privită niciodată a[lt]minteri decât ca un rău necesar, ca rezultatele să fie coordonate fără încetare și privite și înfățișate totdeauna în cadrul situațiilor din care fac parte. Întrucât e vorba de cercetări care să informeze conducerea de stat asupra situației statului propriu printre neamuri, divizarea informației în demografică, economică, socială, privitoare la starea spirituală, la sat, la oraș, nu poate fi decât subsidiară. O fixare a acestei diviziuni în sensul în care se produsese până acum munca de informație, pe care o prestează științele „autonome“ ale demologiei, economiei politice, a sociologiei, a statisticii, nu este ceea ce îi trebuie conducerii unui stat în împrejurările actuale. Are nevoie de informație integrală, raportată la întregul neamului organizat în statul respectiv. Nu-i sunt de ajuns conducerii unui stat în împrejurările actuale nici cercetările la întâmplare ale științelor în ființă despre aspecte ale vieții de stat. Ea are nevoie de o informare continuă.

Pentru ca să-i pună pe conducătorii unui stat în stare să conducă cu circumspecție maximă neamul de sub oblăduirea lor, informația despre care vorbim trebuie să fie prospectivă. Ea trebuie să prevadă, pe cât e omenește cu putință, situațiile viitoare. Descrierea de fapte izolate sau chiar de mari ansambluri de fapte și de împrejurări, n-are cum înlesni prea mult acțiunea de conducere a unui stat. Inventarele de genul acesta satisfac curiozitatea. Acțiunea o ajută numai indicațiile care izbutesc s-o ia pe dinaintea a ceea ce a devenit, cerând hotărâri între mai multe desfășurări posibile și eforturi pentru înfăptuirea celei dorite. Trebuie să ne dezbrăăm de erezia pe care a provocat-o noua școală istorică, cum că cercetarea vieții de stat se reduce la înregistrarea de fapte și de întâmplări deplin realizate. A cerceta viața de stat, realitatea socială, înseamnă de fapt a dezveli tendințele imanente unei situații. Previziunile însă nu sunt cu putință decât în cazul [în care] procesul în curs are oarecare asemănări cu un altul sau mai multe altele complet desfășurate altundeva ori altcând[va]. Întrucât e asemănător, se pot deduce, din procesul deplin desfășurat înainte vreme, oarecare indicii cu privire la desfășurarea celui în curs. Previziunile sunt cu mult ușurate în cazul [ul în care] procesul respectiv prezintă momente relativ constante. O știință cât se poate de întinsă despre structura vieții de stat, despre corelația elementelor ei și desfășurarea obișnuită a proceselor ei, o zestre de „relații cauzale“ este dar premisa previziunilor.

Înfăptuirea posibilității alese reclamă și ea această zestre de cunoștințe despre modul cum decurge obișnuit sau cum pot decurge anume procese. Ea este și un îndreptar pentru practică. De vreme ce se știe deznodământul probabil al unor situații, calea de a atinge deznodământul respectiv e chemarea [la] viață a situațiilor

respective. În cazul acesta, relațiile acestea nu mai sunt folosite în vederea stabilirii de previziuni, ci sunt folosite ca indicații practice; spre a atinge un scop, se caută fenomenul de care e legat printr-o atare relație, iar acesta e înfăptuit.

Socotind această informare a conducerii unui stat oarecare asupra situațiilor din statul propriu și asupra statelor celorlalte drept cerința pusă științelor despre viața de stat în împrejurările actuale, conformația științelor despre viața de stat ar trebui să fie următoarea. N-am mai trebui să avem de a face cu preocupări care subliniază orgolios gratuitatea lor, lipsa lor de contact cu cei ce acționează cu privire la realitatea studiată. Preocuparea teoretică de viața de stat trebuie să fie informarea conducătorilor unui neam, scrutarea situațiilor în care ajunge acest neam, făcută cu scopul de a îngădui hotărâri cât se poate mai perspicace. Cercetarea realității concrete a existenței unui neam, științele despre viața de stat, n-ar mai trebui să fie fără destinatar, ci făcute pentru conducătorii unei națiuni anume, cu scop de a ușura și îmbunătăți conducerea ei. Informația trebuie să comporte lămuriri continui cu privire: 1) la situația neamului propriu și 2) la situația neamurilor cu care [acesta] e în relații. Ea trebuie să privească în cazul celui dintâi și al celorlalte: a) situația demografică, b) economică, c) socială, d) spirituală. Divizarea activității de informare după aceste categorii și altele e o necesitate tehnică; hotărârile decisive cu privire la drumul ce trebuie să apuce un neam la fiecare răscruce, nu pot fi luate decât după privirea situației lui în întregul ei. Având rostul să-i ajute pe conducătorii unui anume stat, munca de informație are un criteriu precis de selecție a obiectelor pe care le cercetează. Trebuie puse întâi de toate temele care sunt de un interes grabnic și important pentru guvernarea statului respectiv. Informația își îndeplinește rostul numai dacă e prospectivă. Ceea ce o deosebește de cercetările noii școli istorice, care rămân prinse în concretul infinit și în descrierea retrospectivă, e tocmai faptul că ajunge la previziuni cu ajutorul „teoriei“. Adică a științei despre structurile tipice ale unităților sociale, despre corelația dintre elementele lor și dintre unitățile diferite, despre desfășurarea proceselor care le prefac. Interpretarea situațiilor concrete la lumina unor atari cunoștințe (a „legilor“ despre care s-a vorbit atât de mult în veacul al XIX-lea) îngăduie o oarecare previziune a posibilităților evoluției viitoare a fenomenului studiat. Așa precum teoria e premisa informației concrete, așa e analiza filozofică premisa teoriei științelor. Teoria vieții de stat, ca și orice teorie, nu are numai funcțiunea să îngăduie previziuni; corelațiile și succesiunile pe care le cuprinde constituie punctul de plecare și al regulilor practice, cu ajutorul cărora poate fi atinsă o țintă.

Științele despre viața de stat sunt așadar în vremea aceasta, întâi de toate, *orientări* ale conducătorilor unui stat cu privire la deznodământul probabil al fiecăreia din situațiile în care ajunge succesiv statul respectiv. Ca atare, ele trebuie să capete continuitatea și rapiditatea informațiilor meteorologice. Informațiile pe care le servesc ele se perimează nu mai puțin repede decât acestea din urmă.

Pentru a face posibile atari comentarii e necesară „teoria“ vieții de stat, zestre de constatări asupra unor corelații și desfășurări dovedite într-o oarecare măsură generale, adică relativ universale și relativ eterne. Pe când rezultatele muncii de informare sunt, în mare măsură, dependente de moment, constelație, perspectivă, rezultatele muncii consacrate îmbogățirii zestrei teoretice sunt mult mai trainice și mai ușor de folosit de nații străine. Oricât de frecvent ar fi cazul cercetătorilor care se consacră exclusiv muncii de sporire a zestrei teoretice despre viața publică și cât de necesar ar fi insistatul asupra teoriei științelor despre viața publică în învățământ, nu trebuie să se piardă totuși niciodată din vedere caracterul ei de mijloc chemat să ușureze informația asupra situațiilor actuale concrete.

Ceea ce impune adică științelor despre viața publică rânduiala actuală a vieții publice este o coordonare a științelor sociale, ori exclusiv teoretice ori exclusiv istorice de până acum, cu ajutorul ideii directe impuse de situația actuală a statelor: aceea de a pune știința despre viața publică în slujba acțiunii de conducere a acestei vieți, este o coordonare a operațiilor de cercetare, cultivate de aderenții școlii istorice cu operațiile de elaborare de teorie, cultivate de urmașii cu sau fără vrere ai economiei liberale clasice. În privința aceasta, științele despre viața de stat din vremea monarhiei absolutiste pot oferi călăuzire. Cercetarea e un mijloc pentru atingerea unei acțiuni mai eficace, teoria mijloc fără de care cercetarea nu ajunge să dea rezultate utilizabile; filozofia e un mijloc cu ajutorul căruia poate fi formulată teoria științelor fiecăreia din regiunile realității. Dar nu acțiunea de conducere trebuie să se ia după rezultatele, oricare [ar fi ele] ale cercetării vieții publice, ci aceasta trebuie să lămurească problemele cu care au de-a face conducătorii statului propriu. Iar activitatea de ordin filozofic trebuie să lămurească problemele acute în teoria vieții publice și a celorlalte regiuni ale realității. Nu e dar vorba de o sinteză livrescă a științelor despre viața publică, de factură teoretică și de factură istoric empirică, ci de o reabilitare a ceea ce e teoria și cercetarea concretă în complexul afirmării în lume a omului.

Am văzut că o diviziune a activității de cercetare a vieții de stat în demografică, economică, privitoare la mișcările sociale, spirituală nu e izvorâtă decât dintr-o necesitate tehnică și că urmările diviziunii muncii de informație trebuie pe cât se poate șterse în diagnosticele definitive ale situației unui stat. Pe tărâmul teoriei vieții de stat diviziunea zestrei de constatări structurale, de corelații și de desfășurări într-unele care privesc faptele demografice și altele care privesc respectiv faptele economice, sociale și spirituale, nu [poate] decât ușura găsirea acestor „mijloace“ ale cercetării de către cercetători. În sensul acesta, de colecție a teoriilor cu privire la aspectul demografic, economic, social, spiritual al realității, poate fi vorba de științele deosebite: a demologiei, a economiei politice, a sociologiei în sensul restrâns și de științele despre manifestările spirituale. Reducerea științelor despre viața de stat numai la aceste colecții de teorii în rânduiala liberală a vieții

de stat și luarea școlii istorice după această concepție e de vină că s-a ajuns ca acum să nu existe aproape nici o legătură între științele diferite despre viața de stat. Când se va ține seamă de funcțiunea teoriei și i se va da cercetării concrete caracterul de informație a conducerii de stat, această separare artificială va dispărea. Demologia, sociologia, economia politică pe care le cunoaștem sunt de fapt fragmente ale zestrei teoretice despre viața de stat. Cercetarea vieții unei națiuni e una, cum e una și indivizibilă națiunea. Și dacă într-însa se studiază deosebit aspectul economic sau chiar fragmente ale lui consacrate unor probleme deosebite, lucrul nu trebuie să ne facă să trecem cu vederea faptul acesta.

În rezumat, știința despre viața de stat, pe care o reclamă rânduiala actuală a vieții de stat, e întâi de toate orientarea conducerii unui stat printr-o cercetare continuă și integrală a vieții națiunii respective. Spre a o realiza e necesară teoria vieții de stat și filozofia. Cercetarea e națională; teoria e relativ universală. Rezultatele celei dintâi sunt legate de moment și de loc, rezultatele celei din urmă sunt relativ trainice și relativ universale.

Sociologia care se propune la București de profesorul Gusti este cu mult înaintea celorlalte sociologii, pe calea înfăptuirii sociologiei potrivite cerințelor vieții de stat actuale. Reflecțiile de mai sus nu reprezintă decât încercarea de a scoate la iveală unele implicații ale „științei națiunii românești“, despre care vorbește profesorul Gusti și în cuvântul tipărit în fruntea acestui număr.

Cuceririle de căpetenie în privința aceasta ale acestei concepții românești a sociologiei sunt: a) tentativa de a privi integral viața în stat a neamului prin conceperea Sociologiei ca știință a întregii realități sociale; b) concepția că rostul sociologiei e să facă cu puțință o mai bună conducere a statului; c) fixarea drept scop al sociologiei românești a cercetării realității românești spre înlesnirea conducerii statului românesc.

Cercetările monografice, care reprezintă realizarea de căpetenie de până acum a acestei concepții, nu valorifică pe de-a-ntregul concepția profesorului Gusti. Cercetările monografice de sate sunt concepute azi ca informație în vederea acțiunii de ridicare a țărănimii. Dar întreg neamul românesc ar avea nevoie în toate sectoarele și pe toate țărmurile de viață de o acțiune de ridicare. Pe aceasta nu o mai poate exercita o instituție singură, nici chiar una de elanul Fundației „Principele Carol“. Ea nu poate fi întreprinsă decât de chiar conducătorii neamului românesc și dusă la îndeplinire cu ajutorul întregului aparat administrativ. Informația pe care o presupune o atare acțiune — privitoare atât la oraș, cât și la sat, atât la populație, economie, mișcările sociale și situația spirituală, cât și la procesele care prefac neamul propriu, și nu mai puțin preocupată de situația statelor străine care-i influențează situația, cât de situația celui propriu — este știința națiunii. Aceasta nu poate fi înfăptuită decât de o mare instituție de stat, complicată și bine

organizată. Institutul Social Român a fost înființat înainte de douăzeci de ani cu intenția de a furniza atare informație. Azi, realizarea unui astfel de aparat de informație ar cere coordonarea cercetărilor Institutului Social Român cu acelea ale Institutului Central Statistic, ale Institutului de Conjunctură și ale institutelor de igienă, agronomie, zootehnie etc. și întregirea lor prin instituții care să informeze regulat asupra orașelor românești și a țărilor cu care e în relație statul românesc.

Ceea ce poate fi făcut de pe acum în vederea înfăptuirii unui astfel de aparat de informație de școala profesorului Gusti e explicitarea și amănunțirea principiilor științei națiunii. Formulând principiile științelor despre realitatea socială, adecvate împrejurărilor actuale, Școala de la București n-ar face cu putință numai o educare încă de pe băncile Universității a celor ce vor lucra în diferitele instituții de informare (până acum ei nu pot fi formați decât rutinar în aceste instituții), ci ar crea și premisele coordonării activității de cercetare a diferitelor aspecte ale vieții națiunii românești care sunt izolate încă în sensul concepției liberale despre științele vieții de stat.

ROSTUL ACTUAL AL SOCIOLOGIEI

Publicat în „Sociologie românească“, an. II (1937), nr. 1 (ianuarie), p. 12–19, în cadrul primei rubrici, nenumite în sumar dar corespunzând rubricii *Studii* în alte numere ale revistei.

Articolul reprezintă o contribuție întârziată la *Omagiul* dedicat lui D. Gusti cu ocazia împlinirii a 25 ani de activitate, care fusese publicat în „Arhiva“ (an. XII, 1936), pe când A.G. se afla la studii în Germania.

A.G. vorbește pe larg despre scrierea acestui studiu pivot în scrisorile trimise din Germania. Astfel, el îi scrie Ștefaniei Cristescu, în scrisoarea din 27.10.1935: „Am lucrat de zor, afară, la «Deutsche Bücherei», pregătind un studiu «despre situația sociologiei». Mi-a cerut Vianu înainte de câteva săptămâni să dau neapărat ceva pentru omagiul Profesorului. Îți voi trimite o copie de pe el“ (CMR, p. 181); în scrisoarea din 10 noiembrie 1935, A.G. prezintă de acum esența lucrării și modul în care ea se articulează, înglobându-l, cu subiectul tezei de doctorat, la care lucra în același timp:

De lucrat lucrez acum în vederea articolului pentru omagiul Gusti. Îți voi zice „Despre rostul Sociologiei în România“; va aduce mult mai mult decât spune titlul. Întâia prezentare integrală a atitudinii mele. Cred că-mi va mai da de lucru două până la trei săptămâni. Timpul nu e pierdut, de vreme ce e așa cum e. Mi-am lămurit cu prilejul lui și un rând de nedumeriri, care-mi dăduseră zile rele când lucram la teză. Socotesc că, odată gata cu el, voi înainta mult mai repede cu teza. Ea nu e decât tratarea unui fragment din articolul de acum. Iar eu se pare că nu pot lucra bine partea, până nu știu toată zarea, întregul din care face parte. Pe cât știu, iarna, de prin octombrie [până] în martie, e vremea când lucrez mai cu teamei. Simt și acum că am câteva luni rodnice înainte. Nici nu mai pot face altceva decât să lucrez, mă stimulează chiar și monotonia, cu care m-am deprins lunile din urmă. Îndoielile și zilele de criză nu mă dau prea 'napoi. Am, se pare, o încredere neștiută, care mă susține. Să nădăjduim că voi înfăptui cu bine articolul de acum, că-mi voi trece și teza și că voi avea curajul îndrăznelii care s-a strâns. Nu vor fi trecuți atunci fără rost toți anii de până acum, și ne vom putea bucura (CMR, p. 182).

Notațiile privitoare la articol se succed. În scrisoarea din 20.11.1935 către Ștefania Cristescu, A.G. remarcă, autopersonificându-se: „Mai zilele astea m-am pomenit că scot din articolul pentru omagiul un sistem. Am eu și o înclinație spre erudiție, pe care trebuie s-o tot înfrânez. M-am cumișit din nou și de data asta“ (CMR, p. 183). Pe 15.12.1935, el subliniază din nou importanța temei tratate pentru ansamblul formației sale sociologice, scriindu-i Ștefaniei Cristescu:

Eu sunt adâncit încă în articolul pentru omagiul Gusti. Nu e prilejul ceea ce mă face să înaintez așa de greu, ci tema și semnificația ei în formația mea. Îi zice „Despre rostul Sociologiei în România“ și e o întâie formulare a poziției mele, o ridicare a ei în conștiința mea înainte de toate. Dovada pe care trebuia să mi-o dau mie de dreptatea mea. Am izbutit să nu pierd răbdarea și stau să izbutesc. Am tăcut ca să nu mai tot vorbesc de „frământări“, cu gând că-ți voi trimite o copie în întâia scrisoare. S-ar putea ca să-ți mai vie odată cu urările mele (CMR, p. 185).

Scrisoarea din 27.12.1935 („Mai lucrez și acum la articolul despre care știi“, CMR, p. 185) e urmată, la 1.1.1936, de anunțul întreruperii lucrului și deci, al deciziei de a nu mai participa la volumul omagial: „Am lăsat de câteva zile articolul de care tot e vorba. E bun, dar nu cum trebuie. Nu-l mai trimit. Îi va ține loc de bine de rău scrisoarea ce i-o voi trimite Profesorului, când o fi să fie sărbătorit. Mă-ntorc la teză. Ocolite drumuri; dar cred că luminișul e aproape“ (CMR, p. 186).

Correspondența cu Iacob Mihăilă conține o carte poștală — din 31.10.1935 — care evidențiază la rândul ei strânsa legătură dintre elaborarea articolului de față și redactarea finală a tezei; ultima s-a prelungit însă cu câteva luni față de termenul indicat de A.G.: „O țin tot la bibliotecă; de la 9 dimineața la 10 seara. Treaba merge foarte frumos. Am mai dat de niște filoane teoretice, de care aveam nevoie. Așa, temelia mea științifică devine tot mai bine clădită și mai sigură. Scriu acum la un studiu pentru omagiul Gusti (25 ani profesorat), pe care socotesc să-l sfârșesc pe la 20 noiembrie. Prin ianuarie nădăjduiesc să fiu gata cu teza“ (CMR, p. 295).

Referiri reținute la scrierea articolului apar și în corespondența cu Tudor Vianu, care făcea parte din comitetul de pregătire a volumului omagial: „Al meu [articolul] va porni odată cu cel al profesorului Freyer“ (în scrisoarea din 4.12.1935, CMR, p. 337) sau „Eu mă țin de teză“ (în scrisoarea din 20.1.1936, care însoțea trimiterea ultimelor trei contribuții, din Silezia, pentru volumul Gusti; CMR, p. 337). Precumpănesc, în acest schimb de scrisori cu fostul lui profesor, propunerile lui A.G. de a-i mobiliza pentru volum pe profesorii germani Freyer, Ipsen și Krueger și pe tinerii cercetători Klocke, Haufe și Beutler; informarea cu privire la demersurile pe care le întreprinsese în același sens, rugat de Gh. Vlădescu-Răcoasa, pe lângă profesorii Sombart și Spranger; veștile despre recoltarea și trimiterea în țară a materialelor, mai apoi.

Precizări de ansamblu pe tema volumului omagial și a articolului promis lui T. Vianu apar în scrisoarea din 23.1.1936 trimisă lui P. Comarnescu:

Invitat de Vianu, am zis să redactez un întâi rod al orientării mele în tărâmul gândirii: un studiu despre rostul sociologiei. Am lucrat câtăva vreme la el. Am trebuit să-l las și pe el [A.G. lăsase deoparte o carte despre Germania acelor ani și una intitulată rând pe rând *Orientare* și

Îndreptar pentru tineret], pentru că nu eram copt pentru ceea ce vream. Cred că știu ce trebuie; nu pot duce la capăt încă. I-am scris lui Vianu că nu trimit nimic; pentru că n-am răbdare să fac ceva de circumstanță. Acum mă țin de zor de teză (*CMR*, p. 60).

În cioma unei scrisori datând din [februarie] 1936, A.G. îi scria lui D. Gusti însuși despre studiul-dar: „Am lucrat până de curând la un studiu, *Despre rostul sociologiei în România*, pe care-l destinase omagiului ce vi se pregătește. Pentru că am căutat să concentrez într-însul miezul reflecțiilor mele (are subdiviziunile: Ce va să zică «realitate»? ce «realitate»? ce însemnează a face «știința» a ceva? Care e rostul unei științe a realității sociale? Care e rostul sociologiei în România de azi?) am găsit de bine să-l rețin: cred că voi putea formula mult mai bine unele părți ale lui după câteva luni“ (*AFG*).

Încheiat la întoarcerea în țară, după susținerea tezei și conceput ca un „dar întârziat“ către Profesor, articolul se înscrie într-o perioadă de conflicte de viziune cu D. Gusti și H.H. Stahl. A.G. a vorbit despre acest moment în câteva scrisori adresate Ștefaniei Cristescu, care se afla pe atunci la Caransebeș. Pe 15.2.1937, el scria:

Săptămâna care a trecut, de când am început, a fost plină de alergături și de supărări. Alergături, pentru că, nesigur de rămânerea la Profesor, am acceptat felurite însărcinări și lucrări ce netezeau drumuri bune de umblat la nevoie. Trebuie să dau, pentru o *Enciclopedie a României* în trei volume, portretul „sociologic“ al câtorva județe ardelene, să redactez vreo două broșuri de propagandă ale Direcției Presei, să isprăvesc traducerea Ciajanov [?] pentru dl. Madgearu. Supărări, îndeosebi cu revista. [...] Am scris printre picături, între două alergături aș fi trebuit să zic, articolul promis. Când a fost gata, Profesorul și apoi Ricu [Stahl] i-au găsit felurite erezii și cusururi „monografice“. Cu Profesorul am dus-o tot mai rău. M-a pus să vorbesc la seminarul lui cu studenții care-și pregătesc teza de licență și doctorat în fiecare ședință despre un sociolog german nou. De fiecare dată, când îl descriu pe unul, devine oarecum gelos. Când am vorbit despre Freyer, aproape că s-a certat cu mine în fața băieților. Acum mi-a făcut reproșuri că nu pomenesc îndeajuns Institutul Social etc. Mă port de vineri cu gândul să termin numărul 1 și să-l părăsesc apoi pe Profesor. Nu mai sunt așa de îndârjit ca vineri, dar cred că voi face totuși[i] pasul acesta (*CMR*, p. 214–215).

În scrisoarea din 19.9.1937 către Ștefania Cristescu, A.G. continuă: „Numărul de «Sociologie românească» a ieșit în sfârșit [...]. Alaltăieri aproape

că s-ar fi produs despărțirea mea de Profesor. Neamțu a împăcat lucrurile“ (CMR, p. 216).

Referiri elogioase la acest articol au semnat Dragoș Vrânceanu, care scria în „Curentul“ (X, 1937, nr. 3274, 14 martie, p. 2) despre „un profund studiu intitulat «Rostul actual al sociologiei»...“; și Ion Negru, care își amintește de acest studiu și îi relevă importanța în recenzia „*Sociologie românească*“ (nr. 5-6/ 1937) publicată în „Revista Institutului Social Banat-Crișana“ (V, 1937, nr. 17-18, fasc. 1-2, p. 70-71).

Numărul I pe 1937 al „Sociologiei românești“, în care apare *Rostul actual al sociologiei*, este primul număr în care A.G. figurează ca secretar de redacție. El fusese salutat elogios de Dragoș Vrânceanu, care scria: „Primul număr din anul al II-lea al revistei «Sociologie românească» dovedește o reîmprospătare vădită de forțe, active și proaspete de altminteri de la primul număr din anul trecut. Cel de față are conținutul bogat al unui număr dublu, mai ales la rubrica cronicilor și recenziilor, atât de importantă pentru activitatea unei reviste“ („Curentul“, an. X, 1937, nr. 3274, 14 martie, p. 2).

În același număr al „Sociologiei românești“ D. Gusti publică „[c]uvântul de răspuns către studenții Facultății de Filozofie și Litere din București cu prilejul sărbătoririi a 25 de ani de activitate universitară în ziua de 27 ianuarie 1937“ intitulat *Despre știința națiunii românești și serviciul social obligator al studențimii* (p. 1-4). Profesorul vorbește aci despre „putere[a] de neînvinș“ pe care o reprezintă „credința într-un scop căruia ți-ai închinat viața“, despre o carte a vieții care trebuie alăturată unei vieți a cărții, despre știința pentru știință și știința pentru țară, despre o știință românească pregătitoare de reforme românești și opusă deopotrivă criticismului steril sau romantismului „generos și vaporos“. Toate, idei din care reiese potrivirea esențială de gând dintre profesor și tânărul său colaborator.

Cronica intitulată *Sărbătorirea profesorului Gusti* (p. 20-23 ale aceluiași număr, semnată „S.R.“), scrisă, după toate probabilitățile de A.G., prezintă, între altele, cele două volume omagiale (în română unul, în limbi străine celălalt, publicate de „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială“ („Arhiva“ în cele ce urmează). În cel de al doilea, *Mélanges D. Gusti, XXV ans d'enseignement universitaire (1910-1935)*, sunt menționate, la rubrica *Sociologie generală*, contribuțiile lui Hans Freyer, Krueger, Werner Sombart și Spranger precum și un grupaj de trei articole aplicând și dezvoltând metodele Școlii de Sociologie de la București, semnate de Helmut Haufe, Helmut Klocke și Heinz Beutler. Toate fuseseră „negociate“ în Germania de către A. Golopenția.

Scriș în perioada redactării finale a tezei de doctorat și conceput ca aprehensiune necesară a ansamblului în care urma să i se încadreze pe o vreme activitatea sociologică, articolul acesta program al lui A.G. marchează un

moment important de autodefinire. El va putea fi comparat în mod util cu subcapitolele 3. *Ideea fundamentală*, 7. *Sarcina informativă*, și 8. *Aspecte ale sociologiei tradiționale* din *Informarea conducerii statului și sociologia tradițională*, de cercetătorii interesați să surprindă nota specifică, timpuriu declarată, a sociologiei practicate de A. Golopenția.

În penultimul paragraf al acestui articol, A.G. anticipează ideea Institutului de Cercetări Sociale al României.

În paragraful al doilea al textului, A.G. utilizează termenul *a răs gândi* (să-si răs gândească știința) cu sensul de „a regândi“, poate și de „a gândi cu intensitate, reluând procesul (să gândească și să răs gândească)“. În paragraful 10, am considerat că este vorba de un enunț negativ și am adăugat un „nu“ între croșete: „[nu] este de vreo însemnătate deosebită“.

Pentru a ușura lectura, am înlocuit prin „[taberele]“ formularea „lagărele“ (vezi, de ex., ultimul rând al paragrafului 7), curentă în epocă, dar abandonată ulterior; prin „în caz[ul în care]“ formularea „în caz că“, mai puțin potrivită în context; prin „[la]“ prepoziția „în“ în construcția „chemarea [la] viață“.

„REFLECȚIILE ȘI ÎNDOIELILE“ CU PRIVIRE LA ȘTIINȚA NAȚIUNII ROMÂNEȘTI

Publicat în „Sociologie românească“, an. II (1937), nr. 5–6 (mai–iunie), p. 240–242, la rubrica *Discuții*.

În același număr al revistei, A.G. publică, la rubrica *Studii*, articolul *Contribuția științelor sociale la conducerea politicii externe* (p. 193–196; reprodus în volumul A. Golopenția, *Opere* II, secțiunea *Geopolitică*, p. 527–532) și, la rubrica *Recenzii/ Suprapopularea agricolă în Europa de Răsărit*, o prezentare a cărții lui Theodor Oberländer, *Die agrarische Übervölkerung Polens* (reprodusă în volumul de față în secțiunea *Autodelimitări*).

Contribuția lui A.G. se înscrie într-o discuție provocată de o serie de articole publicate de Dumitru Cristian Amzăr în revistele „Ideia românească“, „Însemnări sociologice“ și „Rânduiala“. A.G. vizează articolul *Știința Națiunii. Reflecții și îndoieli asupra noilor inițiative ale profesorului D. Gusti*, publicat de D.C. Amzăr în „Însemnări sociologice“ (an. III, 1937, nr. 1, p. 19–31). În același număr al revistei și la aceeași rubrică, H.H. Stahl publică articolul *O ceartă științifică* (p. 238–240). În numărul imediat următor, Traian Herseni va publica, tot la rubrica *Discuții*, articolul *Cum „reflectează“ și se „îndoiește“ D.C. Amzăr* („Sociologie românească“, an. II, 1937, nr. 7–8, p. 331–339).

Monografist din 1929, traducător al volumului lui Kant, *Critica rațiunii practice*, care figurează printre *Publicațiile Institutului Social Român* (rubrica